

Hög lägstalön lönar sig

Lägstalönens betydelse
för ett ekonomiskt och
socialt hållbart samhälle

KORTVERSION

Agneta Berge
Handels utredningsgrupp
Mars 2013

Foto:
Agneta Berge

Innehåll

Sammanfattning	3
Inledning	4
Lägstalönen motverkar fattigdom	5
Svensk lägstalön i internationell jämförelse	7
Lägstalönen i detaljhandeln: Sverige vs. USA	9
Nordisk lägstalön är konkurrenskraftig	11
Är sänkt lägstalön en väg till sysselsättning?	13
Vad säger siffrorna?	13
Vad säger forskningen?	15
Avslutning: lägstalönen och den nordiska modellen	17
Referenser	18
Datakällor	18

Same same but different

Hög lägstalön lönar sig är en rapport som släpps i två versioner. Detta är den kortare och lättare versionen. För originalversionen av rapporten hänvisas till handels.se.

Sammanfattning

Lägstalönen i svensk detaljhandel är viktig för att motverka att ett kollektiv ungefär lika stort som alla invånare i Katrineholm ska hamna i relativ fattigdom, trots att de arbetar. I synnerhet påverkar lägstalönen kvinnors och ungas levnadsvillkor och ekonomiska självständighet, eftersom båda dessa grupper är överrepresenterade i svensk detaljhandel.

Men trots att svensk lägstalön har små fattigdomsmarginaler klarar den sig bra när lägstalöner jämförs internationellt. Sverige hamnar tillsammans med övriga nordiska länder förutom Island i en grupp länder med relativt hög lägstalön, och exempelvis amerikansk lägstalön är markant lägre än svensk. När lönerna i svensk och amerikansk detaljhandel jämförs blir det också tydligt att lägstalönen i svensk detaljhandeln är viktig för att motverka extrema låglönejobb och utvecklingen av arbetande fattiga.

Att höja lägstalönen i detaljhandeln tycks dessutom kunna bidra till en positiv branschutveckling, om lägstalönen kompletteras med generös arbetslöshetsförsäkring, god allmän skola samt arbetsmarknadsparter som koordinerar utbildningsinsatser på arbetsplatserna. Detta är samtliga delar av den nordiska modellen, och nordisk detaljhandel, med relativt hög lägstalön, är mycket riktigt bland den mest produktiva i Europa.

Flera menar dock att höjd lägstalön leder till ökad arbetslöshet och minskad sysselsättningsgrad. Ytterligare några anser därför att det vore bra för Sverige att sänka lägstalönen. Men varken internationell statistik eller tidigare forskning ger stöd åt detta. Förklaringar till, och verktyg mot, Sveriges höga arbetslöshet och låga sysselsättningsgrad bör sökas någon annanstans än i lägstalönen.

Sammantaget verkar det finnas många goda anledningar, såväl sociala som ekonomiska sådana, till att höja lägstalönen i svensk detaljhandel.

Inledning

Nivån på lägstalöner¹ är ämne för ständig debatt, och en viktig fråga i varje avtalsrörelse. Särskilt ägnas mycket utrymme åt lägstalöners relation till sysselsättningen i allmänhet, och till ungdomsarbetslösheten i synnerhet. Bland andra Svenskt Näringsliv menar nämligen att en höjd lägstalön skulle påverka sysselsättningsgraden och arbetslösheten negativt i Sverige. Ytterligare några anser därför att lägstalöner borde sänkas.

Men ger verkligen höjd lägstalön negativa sysselsättningseffekter? Skulle en sänkt lägstalön vara bra för Sverige? Vilken betydelse har egentligen lägstalöner för ett samhälle?

Eftersom nivån på lägstalöner ofta står i fokus i debatten görs i rapportens första del en komparativ studie av nivån på lägstalöner i Sverige och 26 andra länder. Även om lägstalöner i en bransch som detaljhandeln brukar få särskild uppmärksamhet i debatten, så studeras ofta minimilönebett² konstruerade med genomsnittslön för industrin alternativt för ekonomin i sin helhet. I denna studie studeras istället minimilönebett relativt en av privat tjänstesektors stora yrkesgrupper i allmänhet, och i detaljhandeln i synnerhet, nämligen arbetare i service- och försäljningsyrken.

Rapportens första del beskriver också den funktion som lägstalöner i svensk detaljhandel fyller i att hålla ett stort kollektiv, varav många unga och kvinnor, ur fattigdom. En särskild jämförelse görs med lönerna inom detaljhandeln i USA, ett land där fattigdom bland den arbetande delen av befolkningen är ett utbrett problem.

Rapportens andra del behandlar hur höjd lägstalön kan spela roll för utvecklingen av en bransch, med fokus på detaljhandeln.

Rapportens tredje och sista del ägnas åt relationen till sysselsättningsgraden och arbetslösheten. Åt vilket håll pekar siffrorna? Vad säger forskningen, internationellt och i Sverige? Kan sänkt lägstalön vara en verkningsfull åtgärd för att sänka arbetslösheten och höja sysselsättningsgraden i Sverige?

¹ Lägstalön är den reglerade lägsta lön en viss person garanteras. I kollektivavtalsområden benämns dessa som minimilöner, men i den allmänna debatten har begreppet lägstalöner kommit att bli dominerande, varför detta begrepp används i denna rapport. Ibland används också begreppet ingångslöner. Det är dock något oprecist, eftersom lägstalöner inte nödvändigtvis är en ingångslön. För många avtalsområden har det dock denna karaktär i praktiken.

² Om lägstalöner divideras med en genomsnittslön erhålls en kvot som kallas minimilönebett. Minimilönebett används ofta i forskning och andra sammanhang som ett relativt mått på hur hög en lägstalön är och namnet avspeglar att måttet visar hur högt upp i lönefördelningen lägstalöner "biter".

Lägstalönen motverkar fattigdom

År 2011 sysselsatte svensk detaljhandel 224 900 personer, varav 75 procent var arbetare (SCB/Lönestrukturstatistik). Av dessa låg var femte på en lägstalön.³ Det innebär att drygt 33 000 personer i detaljhandeln hade en lägstalön år 2011, eller ungefär lika många som bor i Katrineholm. För de som jobbade heltid, inte hade tidigare erfarenhet av detaljhandeln och var mellan 19 och 64 år, var denna lägstalön 17 727 svenska kronor (SEK) per månad, vilket motsvarade ungefär 13 519 SEK i disponibel inkomst i månaden.⁴

Den disponibla inkomsten är viktig att titta på eftersom gränser för relativ fattigdom⁵ anges i detta mått. Fyra år tidigare, år 2007, var motsvarande lägstalön 15 279 SEK per månad, vilket varje månad gav i genomsnitt 11 178 SEK i disponibel inkomst. Den lägsta gränsen för relativ fattigdom i Sverige var då 9 575 SEK per månad, och detta är för en ensamboende utan barn. Gränsen för relativ fattigdom för sammanboende utan barn hemma och för ensamstående med ett barn på tre år var cirka 14 450 SEK i månaden. Redan här låg lägstalönen ett par tusenlappar under gränsen för relativ fattigdom. För ensamstående med fler än ett barn och för sammanboende med barn hemma, låg lägstalönen under gränsen för relativ fattigdom med ytterligare några tusenlappar (Jonsson, Mood & Bihagen, 2010). Att hålla uppe lägstalönen i detaljhandeln är med andra ord viktigt för att hålla ett stort kollektiv ur fattigdom.

Unga och kvinnor (särskilt ensamstående kvinnor med barn under 18 år) var överrepresenterade bland relativt fattiga i Sverige år 2007 (Jonsson, Mood & Bihagen, 2010). De är även överrepresenterade bland ”working poor”, eller arbetande fattiga, i USA. Arbetande fattiga beskriver personer som har arbetat eller sökt arbete i minst 27 veckor, men som trots detta är fattiga (BLS, 2011). Som tabell 1 visar är unga och kvinnor dessutom överrepresenterade i detaljhandeln i Sverige, där två av tre anställda var kvinnor år 2011, och en av tre anställda var 18-24 år gammal. Lägstalönen i detaljhandeln är alltså särskilt viktig för ungas och kvinnors levnadsvillkor samt ekonomiska frihet och självständighet.

Tabell 1. Fördelning av kön och ålder inom svensk detaljhandel år 2011.

Kön/Ålder	Andel av alla (18-64 år)
Kvinnor	68 %
Män	32 %
Unga (18-24 år)	34 %
Unga kvinnor	23 %
Unga män	11 %

Källa: Partsgemensam lönestatistik

³ Enligt partsgemensam lönestatistik för arbetare inom detaljhandeln (avtal 100).

⁴ Summor som benämns som disponibel inkomst är månadsinkomster efter skatt, avdrag och avgifter, och är den summa som kan användas till konsumtion eller sparande. Samtliga beräkningar efter skatt tar höjd för jobbskatteavdrag, medlemskap i Svenska Kyrkan och avgift till Handelsanställdas a-kassa, och är gjord på genomsnittlig kommunal- och landstingsskatt.

⁵ Relativ fattigdom beräknas som 60 procent av medianinkomsten.

Sammanfattning

Lägsta lönen i svensk detaljhandel är viktig för att motverka att ett kollektiv ungefär lika stort som hela Katrineholm ska hamna i relativ fattigdom, trots att de arbetar.

I synnerhet påverkar lägsta lönen kvinnors och ungas ekonomiska självständighet, eftersom båda dessa grupper är överrepresenterade i svensk detaljhandel.

Svensk lägstalön i internationell jämförelse

Även om fattigdomsmarginalerna på den svenska lägstalönen inte är stora, så är svensk lägstalön bland de högre när lägstalöner jämförs internationellt. Detta är antagligen ett resultat av en stark tradition i Sverige av att lägstalöner förhandlas fram i kollektivavtal, och av att fackförbunden historiskt sett har varit relativt starka med hög anslutningsgrad.

Tabell 2 visar lägstalöner i detaljhandeln i de fem nordiska länderna, där lägstalöner förhandlas fram i kollektivavtal, samt nationell lagreglerad lägstalön i 22 andra länder, för år 2010. Tabellen visar även hur hög lägstalönen är i förhållande till genomsnittslönen för arbetare i service- och försäljningsyrken, som är en stor yrkesgrupp i detaljhandeln. Detta mått kallas minimilönebett, och ju högre lägstalönen är i relation till genomsnittslönen, desto högre är minimilönebettet. Minimilönebett används ofta i forskning och andra sammanhang som ett relativt mått på hur hög en lägstalön är.

Tabell 2. Lägstalön för heltid före skatt per månad i köpkraftskorrigerad⁶ SEK, samt relativt genomsnittlig månadslön för heltid före skatt för arbetare i service- och försäljningsyrken (minimilönebett), år 2010.

Land	Minimilönebett	Lägstalön
Sverige*	79%	17 325
Norge vuxna*	78%	21 503
Norge unga*	77%	21 026
Finland*	72%	15 888
Frankrike	72%	14 220
Slovenien	71%	10 178
Luxemburg	71%	16 778
Turkiet	71%	6 265
Danmark*	71%	18 946
Portugal	67%	7 369
Litauen	66%	4 173
Island*	66%	10 715
Polen	64%	6 248
Nederländerna	64%	15 433
Storbritannien	63%	13 035
Irland	62%	14 388
Lettland	62%	4 123
Slovakien	61%	5 035
Belgien	60%	14 604
Malta	59%	9 925
Bulgarien	58%	2 833
Estland	56%	4 359
Rumänien	54%	2 840
Tjeckien	54%	4 933
Spanien	53%	8 927
Ungern	51%	4 818
Kroatien	49%	5 962
USA	37%	12 024

*Kollektivavtalad lägstalön. För Norge redovisas två lägstalöner eftersom de har en lägstalön för alla 25 år och äldre, som därmed gäller för vuxna men inte fångar unga. Lägstalöner för unga gäller i åldern 18-24 år, i Norge. I övriga nordiska länder kan en lägstalön användas för att fånga både unga och vuxna. Länder utan * har en lagstadgad lägstalön.

Källa: Eurostat, BLS, Handelsfacket (Da., Fi., Is., No., Sv.), egna beräkningar. Köpkraftskorrigerad SEK/EURO årsgenomsnitt 2010: 11,726.

⁶ Eftersom det råder olika prislägen i olika länder så kan man inte köpa lika mycket för motsvarande en krona i Sverige som i exempelvis Norge eller Polen. När lägstalöner ska redovisas i SEK och ta hänsyn till detta så redovisas beloppen i köpkraftskorrigerade SEK.

I tabellen kan tre ungefär lika stora grupper av länder utläsas: de med ett minimilönebrett på 70 procent och uppåt (åtta länder), de med ett minimilönebrett mellan 60 procent och 69 procent (tio länder) och slutligen de med ett minimilönebrett på 59 procent och under (nio länder). I denna mätning kan dessa tre grupper beskrivas ha relativt hög, medelhög respektive låg lägsta-lön. Samtliga nordiska länder förutom Island ingår i gruppen med relativt hög lägsta-lön. Island ingår istället i gruppen med relativt medelhög lägsta-lön.

Sammanfattning

Trots att svensk lägsta-lön har små fattigdomsmarginaler klarar den sig bra när lägsta-löner jämförs internationellt.

När 27 länders lägsta-lön jämförs hamnar Sverige tillsammans med övriga nordiska länder bortsett från Island i gruppen med relativt hög lägsta-lön.

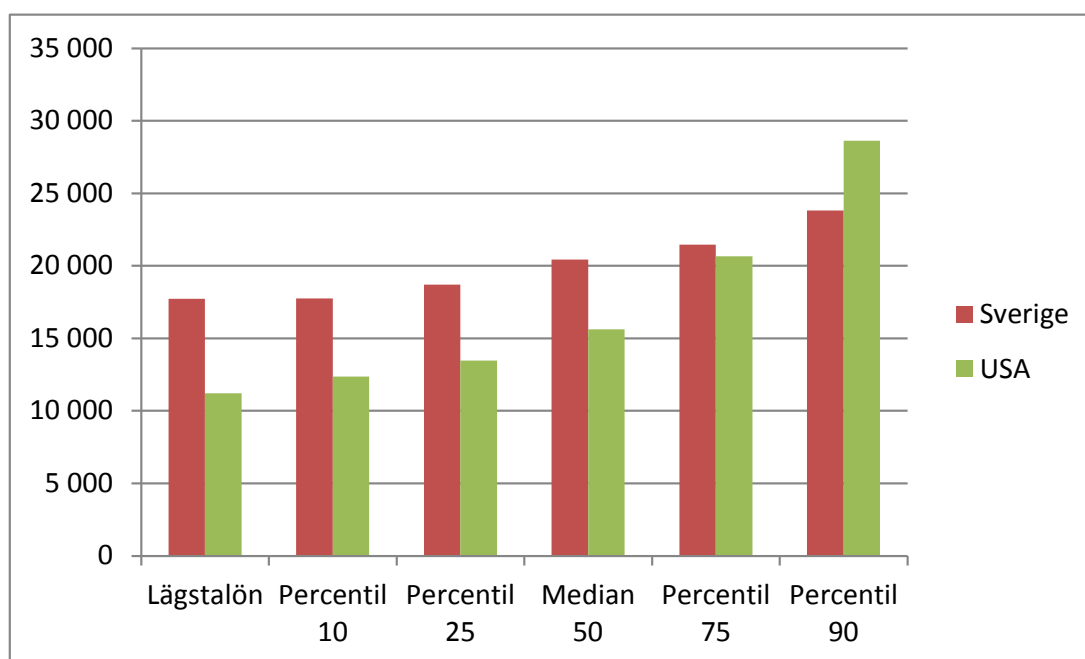
Lägstalönen i detaljhandeln: Sverige vs. USA

Detaljhandeln är en låglönesektor som i hög grad konkurrerar genom att pressa priser och som är relativt arbetsintensiv. Att sektorn är arbetsintensiv betyder att arbetskraft är relativt viktigare än kapital, så som exempelvis maskiner, för produktionen. I en sådan sektor innebär ofta prispress att det är priserna på arbete som pressas. Lägstalönen får alltså särskild betydelse i en bransch som detaljhandeln för att motverka att företag konkurrerar genom att pressa ner lönerna och därmed att extrema låglönejobb utvecklas. Detta blir tydligt när svensk och amerikansk detaljhandel jämförs, som har en lägstalön som rankas som högst respektive lägst när minimilönebotten mäts i tabell 2.

Diagrammet nedan visar lägstalönen, lönenivåer och lönespridningen för försäljare i detaljhandel i Sverige och i USA år 2011. Försäljare är den överlägset största yrkesgruppen i svensk detaljhandel. Även i USA är försäljare den största gruppen, men där är den mer jämnstor med yrkesgruppen kassapersonal, som är en mycket liten grupp i Sverige.

Samtliga löner är månadslöner för heltid före skatt och för USA är lönen redovisad i köpkraftskorrigerade SEK. Vid percentil 10 tjänar tio procent av löntagarna mindre än detta värde och 90 procent av löntagarna tjänar mer, och så vidare vid övriga percentiler. Median är samma sak som percentil 50. År 2011 var den aktuella lägstalönen i detaljhandeln 17 727 SEK i Sverige och 11 207 SEK i USA.⁷

Diagram 1. Lägstalön, löner och lönespridning för försäljare i detaljhandeln i Sverige och USA år 2011. Månadslön för heltid före skatt i köpkraftskorrigerad SEK.

Källa: Partsgemensam lönestatistik för detaljhandeln, BLS Occupational Employment and Wages. Köpkraftskorrigerad SEK/USD årsgenomsnitt 2011 = 8,935.

⁷ Diagram 1 bygger på en mer specificerad statistik än siffrorna i tabell 2, eftersom det är för försäljare just i detaljhandeln, och inte i privat tjänstesektor i allmänhet. Löneläget för försäljare i detaljhandeln är lägre än genomsnittligt löneläge för arbetare i service- och försäljningsyrken, varför minimilönebott som beräknas med denna statistik blir högre för både Sverige och USA i allmänhet, och för USA i synnerhet, än de som redovisas i tabell 2. Svenskt minimilönebott är dock fortfarande klart högre än amerikanskt.

Vid percentil 25 och framförallt vid percentil 10 ligger lönerna i både USA och Sverige mycket nära lägstalönen. Detta kan tyda på att lägstalönen inte bara är viktig för att hålla uppe den allra lägsta lönen, utan även har betydelse för löner en bit upp i lönefördelningen.

Diagrammet illustrerar även att Sverige, med sin lägstalön, har varit mer framgångsrikt än USA i att undvika utbredningen av extrema låglönejobb inom detaljhandeln. Vid percentil 10 är lönen 12 366 SEK i månaden i USA, vilket skulle motsvara 9 771 SEK att leva på i månaden efter skatt i Sverige. Detta är, år 2011, bara ett par hundralappar över 2007 års absolut lägsta gräns för relativ fattigdom i Sverige (vilket är den som gäller för ensamboende utan barn). Med en lägstalön som i USA skulle relativ fattigdom och därmed arbetande fattiga vara ett betydligt mer utbredd problem i Sverige. Arbetande fattiga är också mycket riktigt ett stort och växande problem i USA (BLS, 2011).

Sammanfattning

USA:s lägstalön är markant lägre än Sveriges, och när detaljhandeln i dessa länder jämförs blir det tydligt att lägstalönen i svensk detaljhandel är viktig för att motverka extrema låglönejobb och framväxten av en stor grupp arbetande fattiga.

Nordisk lägstalön är konkurrenskraftig

Att ha en relativt hög lägstalön verkar också kunna vara bra för branschen i sig. Om lägstalönen höjs skapas nämligen ett omvandlingstryck. Företag får anledning att utveckla nya tekniska och organisatoriska lösningar som gör att de minst effektiva arbetsuppgifterna kan tas bort och ersättas med mer effektiva sådana. På så sätt höjs produktiviteten⁸ i genomsnitt i en bransch.

I denna omvandling kan vissa av de anställda som har de minst effektiva arbetsuppgifterna bli av med sitt jobb. Det är därför ett par saker som är viktiga för att denna omvandling inte ska leda till arbetslöshet. Förutom att det behövs en politik som skapar nya jobb, så behövs en omställningspolitik. Det vill säga, en person som blir av med sin sysselsättning måste kunna hitta en ny. För det behövs en generös arbetslöshetsförsäkring, så att arbetslöshet inte leder till fattigdom, så att arbetssökande kan ägna sig åt att söka arbete istället för åt att överleva, och att de kan välja det första bästa jobbet, istället för bara det första jobbet som dyker upp. Detta förbättrar matchningen på arbetsmarknaden.

För en lyckad omställning och branschomvandling behövs också en ambitiös utbildningspolitik, såväl i samhället i stort som på den enskilda arbetsplatsen, för att ge personer den kompetens och de färdigheter de behöver för att kunna ta del av omvandlingen. I samhället i stort innebär detta exempelvis en god allmän skola som ger en jämnt fördelad produktivitet i hela befolkningen, och som ger en hög lägstanivå av produktivitet i arbetskraften. På den enskilda arbetsplatsen handlar det istället om utbildningsinsatser som är anpassade efter just de behov som företaget eller branschen har.

Men i en bransch som detaljhandeln där företag konkurrerar genom att pressa priser och där anställda i genomsnitt inte stannar så länge på ett företag, så är det riskfyllt för det enskilda företaget att satsa på utbildning för sin personal. Företagen riskerar ju att investera pengar i personal som snart kan lämna företaget eller som kanske till och med går över till en konkurrent. Även om det vore bättre för alla företag om alla utbildade sin personal, eftersom företagen då skulle kunna bli mer produktiva, så kan företaget vara ovilliga att ta denna risk.

Forskning har visat att företag gemensamt lyckas bli mer produktiva i länder där de samordnas av arbetsmarknadens parter, eftersom dessa då kan avtala om att alla företag ska ha vissa utbildningsinsatser för sin personal (McLaughlin, 2007). Ytterligare en aspekt som därför är viktig i denna branschomvandling är att det finns en välfungerande partsmodell, med starka fackförbund och arbetsgivarorganisationer som koordinerar arbetsmarknaden.

De samhällsfunktioner som beskrivs här som viktiga för att en höjd lägstalön ska leda till god utveckling för branschen samtidigt som sysselsättningen hålls uppe – partsmodellen, generös arbetslöshetsförsäkring och ambitiös utbildningspolitik – är centrala delar i vad som brukar kallas den nordiska modellen⁹. Den nordiska modellen används ofta för att beskriva de fem nordiska samhällena, som är kända för att ha lyckats kombinera sådant som hög allmän välfärd och generell trygghet med god ekonomisk utveckling och hög produktivitet.

Samtliga nordiska länder förutom Island ligger i topp vad gäller både lägstalönen och minilönebettet. När produktivitet i detaljhandeln mäts verkar det också mycket riktigt som att den nordiska detaljhandeln är bland den mest produktiva i Europa (Kreicbergs 2012; Widerstedt et al. 2006). Det finns alltså anledning att tro att länder kan konkurrera framgångsrikt på de allt mer globaliserade marknaderna genom annat än lägre löner.

⁸ Produktivitet är ett mått inom ekonomi som speglar hur mycket värde som produceras per enhet produktionsfaktor, så som arbetskraft eller kapital. Inom detaljhandeln mäts ofta produktivitet som omsättning eller försäljningsvärde per anställd.

⁹ Den nordiska modellen kallas ibland även den svenska modellen.

Sammanfattning

Att höja lägsta lönen i detaljhandeln kan bidra till en positiv branschutveckling, om den kompletteras med generös arbetslöshetsförsäkring, god allmän skola samt utbildningsinsatser på arbetsplatsen koordinerade av arbetsmarknadens parter. Alla dessa delar ingår i den nordiska modellen, och den nordiska detaljhandeln är mycket riktigt bland den mest produktiva i Europa.

Är sänkt lägstalön en väg till ökad sysselsättning?

Det verkar alltså finnas goda anledningar, både sociala och ekonomiska sådana, till att höja lägstalönen. Men Sverige står idag inför stora utmaningar på arbetsmarknaden. År 2012 låg arbetslösheten på i genomsnitt 8 procent i Sverige, och ungdomsarbetslösheten låg på i genomsnitt alarmerande 23,7 procent. Samtidigt var sysselsättningsgraden 65,5 procent för personer i åldern 15-74 år, och 74,9 procent för personer i åldern 16-64 år (SCB/AKU).¹⁰

Bland andra Svenskt Näringsliv anser att en för hög lägstalön är orsaken till den höga svenska ungdomsarbetslösheten. De menar att arbetstillfällena minskar när lägstalönen höjs (se exempelvis Ceder 2012 och Lindgren & Kreicbergs 2012). OECD (2012) skriver att lägstalönen i Sverige är ett inträdeshinder på arbetsmarknaden för bland andra unga, och därför bör sänkas. Och trots att Sverige har en stark tradition av att politiska partier inte deltar i lönebildningen, som istället sköts av arbetsmarknadens parter, ville både Folkpartiet och Centerpartiet att lägstalönen skulle sänkas för bland andra ungdomar, i avtalsrörelsen 2012.

Men är verkligen en höjd lägstalön negativt för arbetsmarknaden, och kan en sänkt lägstalön vara en bra åtgärd för att höja sysselsättningsgraden och sänka arbetslösheten i Sverige? För att ta reda på detta använder vi oss av minimilönebotten som redovisas ovan i tabell 1 och kompletterar dessa med internationell statistik kring arbetslöshet och sysselsättningsgrad. Vi vänder oss även till tidigare forskning.

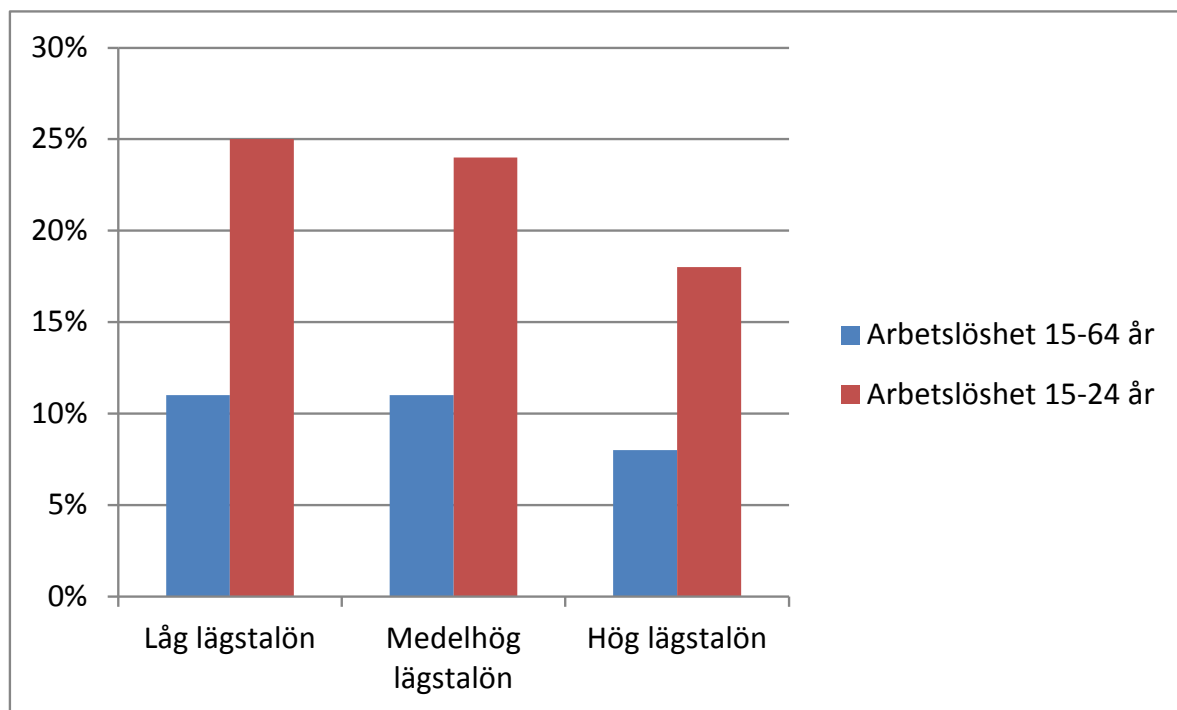
Vad säger siffrorna?

Fyra enkla ekonometriska analyser av sambandet mellan minimilönebott och arbetslöshet respektive sysselsättningsgrad har genomförts och resultaten av dessa presenteras i originalversionen av rapporten. Inget av resultaten stödjer påståendet att en höjd lägstalön ger högre arbetslöshet och lägre sysselsättningsgrad, och att en sänkt lägstalön därför vore en bra åtgärd i Sverige (Berge, 2013).

I denna version av rapporten redovisas statistiken som dessa analyser bygger på, men i en deskriptiv form. Diagrammen nedan presenterar genomsnittlig sysselsättningsgrad och arbetslöshet för de tre grupper av länder som kunde utläsas i tabell 2, med relativt hög, medelhög respektive låg lägstalön.

¹⁰ Befolkningen delas upp i de som är i arbetskraften och de som inte är i arbetskraften. Arbetskraften i sin tur delas upp i sysselsatta och arbetslösa. Sysselsättningsgraden är andelen sysselsatta i relation till hela befolkningen, medan arbetslöshet är andelen arbetslösa i relation till arbetskraften.

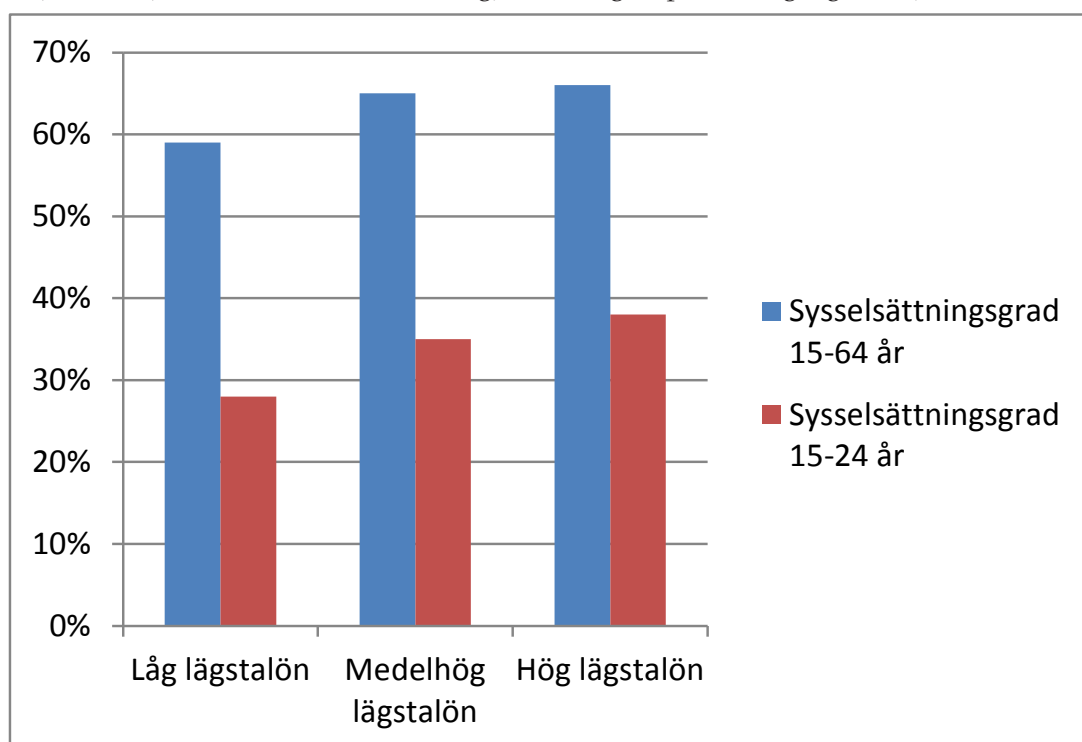
Diagram 2. Genomsnittlig arbetslöshet för hela arbetskraften (15-64 år) samt för unga (15-24 år) för länder med relativt hög, medelhög respektive låg lägstalön, år 2010.

Källa: Eurostat, Handelsfacket (Da., Fi., Is., No., Sv.), OECD, egna beräkningar

Som diagram 2 visar verkar arbetslösheten inte bli högre, ju högre lägsta lönen är, varken för hela arbetskraften (15-64 år) eller för gruppen unga (15-24 år). Denna observation ligger alltså inte i linje med att höjd lägsta lön skulle öka arbetslösheten och att vi därför borde frysa eller sänka lägsta lönen i Sverige för att bekämpa arbetslösheten.

Diagram 3. Genomsnittlig sysselsättningsgrad för hela arbetskraften (15-64 år) samt för unga (15-24 år) för länder med relativt hög, medelhög respektive låg lägstalön, år 2010.

Källa: Eurostat, Handelsfacket (Da., Fi., Is., No., Sv.), egna beräkningar

Utifrån diagram 3 verkar det inte som att sysselsättningsgraden är lägre ju högre lägstalönen är, varken för hela arbetskraften (15-64 år) eller för de unga (15-24 år). Inte heller diagram 3 ger alltså stöd åt påståendet att höjd lägstalön skulle leda till sänkt sysselsättningsgrad, och att vi därför borde frysa eller sänka lägstalönen i Sverige.

Vad säger forskningen?

Mängden internationell forskning kring lägstalönens påverkan på sysselsättningen är närmast enorm. Men trots detta är det svårt att dra någon slutsats i frågan om lägstalönen bör sänkas eller inte. I praktiken har nämligen den mesta forskningen ägnats åt vilken effekt en höjd lägstalön har på sysselsättningen. Anledningen är att lägstalöner höjs oftare än de sänks, varför flest naturliga experiment möjliggör sådana studier. Forskningsläget ger alltså främst underlag i frågan höja eller inte höja lägstalönen. Det är oklart om sysselsättningseffekten av höjd lägstalön är spegelbilden till den av sänkt lägstalön, och det är möjligt att arbetsgivare reagerar olika på ökade respektive minskade kostnader.

Inte heller utifrån forskningen på en höjd lägstalön går det dock att dra någon entydig slutsats om effekten på sysselsättningen (se exempelvis Neumark & Wascher 2006 och Schmitt 2013). En del internationell forskning tyder på att vissa anställda som är direkt berörda av lägstalönen blir av med sin sysselsättning vid en höjning av lägstalönen. Detta är exempelvis fallet i två tredjedelar av de 102 studier som David Neumark och William Wascher (2006) går igenom. Men det framkommer inte i forskningen vad som sedan händer med dessa individer. Får de ett nytt jobb eller blir de arbetslösa? Vad händer egentligen med total arbetslöshet och sysselsättningsgrad? Dessa effekter är svårare att fånga i studier och kunskapen om mer långsiktiga aggregerade effekter är tunn. En vanlig slutsats i dessa 102 studier är emellertid att lågproduktiv arbetskraft ersätts med mer högproduktiv sådan, när lägstalönen höjs. Detta tyder på att de totala sysselsättningseffekterna inte behöver vara lika stora som de som uppmäts i vissa studier.

Men samtidigt finns det alltså också internationell forskning som tyder på att det inte händer så mycket alls med sysselsättningen när lägstalönen höjs. Närmare bestämt är detta vad en tredjedel av de 102 studier som Neumark och Wascher (2006) redovisar menar, precis som ett antal studier som John Schmitt (2013) refererar till.

Schmitt (2013) visar också att det finns anledning att tro att arbetsgivare anpassar sig till höjd lägstalön på andra sätt än genom att minska efterfrågan på arbete, och att arbetstagare också har vissa anpassningsstrategier. Exempelvis verkar sådana sätt att anpassa sig till höjd lägstalön på vara att höja effektiviteten i företaget, att personal stannar kvar längre på företaget, att pressa samman lönerna och att höja priser för kunderna.

Enligt Neumark och Wascher (2004) spelar det även roll hur arbetsmarknaden i övrigt är organiserad. Höjd lägstalöns effekt på sysselsättningen i det ena landet kan skilja sig från effekten i ett annat land, beroende på vilka system som är på plats. I ett samhälle med aktiv arbetsmarknadspolitik, hög anställningstrygghet och hög arbetsstandard¹¹ tycks en höjd lägstalöns negativa effekter på sysselsättningsgraden för unga (15–24 år) dämpas. Och tvärtom, i ett samhälle med passiv arbetsmarknadspolitik, låg anställningstrygghet och låg arbetsstandard ser negativa effekter ut att kunna öka. Neumark och Wascher (2004) placerar Sverige i den förstnämnda kategorin, och USA i den sistnämnda. Slutsatser från studier i USA kring lägstalöns sysselsättningseffekter går därför antagligen inte att direkt översätta till Sverige.

I samma studie visar Neumark och Wascher att i ett samhälle där lägstalönen regleras i kollektivavtal istället för i lag och där ungdomar har särskilda lägstalöner så ser också en höjd lägstalöns negativa effekt på sysselsättningsgraden för unga ut att dämpas.

¹¹ Baserat på ett OECD-index som väger samman hur rigid regleringen är kring arbetstider, arbetsgivares möjlighet att använda flexibla anställningsformer, samt arbetstagares fackliga rättigheter.

I Sverige har Per Skedinger studerat hur höjd lägstalön påverkar sysselsättningen för de som direkt berörs av lägstalönen i hotell- och restaurangbranschen samt i detaljhandeln (Skedinger 2002; Skedinger 2011). I båda studierna visar Skedinger att vissa individer som direkt berörs av lägstalönen kan bli av med sin sysselsättning när lägstalönen höjs, men Skedinger mäter inte effekterna för exempelvis alla unga på arbetsmarknaden eller för arbetsmarknaden i sin helhet. Skedinger (2011) visar dessutom att sysselsättningen ökar i den grupp i detaljhandeln som består av mer högproduktiva arbetare, när lägstalönen höjs. Total sysselsättningseffekt är alltså nödvändigtvis inte så stor som den först kan verka vara och produktiviteten i detaljhandeln verkar höjas när lägstalönen höjs.

Sammantaget, utifrån både internationell och svensk forskning, verkar det inte vara så enkelt som att påstå att sänkt lägstalön kommer att öka sysselsättningsgraden och minska arbetslösheten. Det verkar inte ens vara så enkelt som att påstå att höjd lägstalön kommer att få motsatt effekt, varken i sin helhet eller för gruppen ungdomar.

Sammanfattning

Flera menar att höjd lägstalön leder till ökad arbetslöshet och minskad sysselsättningsgrad. Ytterligare några anser därför att det vore bra för Sverige att sänka lägstalönen. Men varken internationell statistik eller tidigare forskning ger stöd åt detta.

Avslutning: lägstalönen och den nordiska modellen

Denna rapport visar att en höjd lägstalön kan leda till att vissa direkt berörda individer blir av med sina jobb på kort sikt, men att uttalanden om att en höjd lägstalön ökar arbetslösheten och minskar sysselsättningsgraden i Sverige saknar stöd såväl i internationell statistik som i tidigare forskning. Än mindre stöd finns för uttalanden om att en sänkt lägstalön får motsatt effekt.

Ytterligare en viktig slutsats är att kontexten i vilken lägstalönen finns antagligen påverkar sysselsättningseffekten av en höjning. Det är rent av så att eventuell negativ effekt på ungas sysselsättningsgrad kan dämpas i ett samhälle med exempelvis aktiv arbetsmarknadspolitik, hög anställningstrygghet och kollektivavtalad lägstalön. Samtliga dessa förhållanden är centrala delar av den nordiska modellen, som Sverige är en del av. Men det är viktigt att ställa frågan hur pass väl detta egentligen stämmer in på Sverige idag. Har anställningstryggheten försämrats när lagen om anställningsskydd har förändrats de senaste åren? Hur allvarligt är i sådana fall detta? Och hur aktiv är egentligen dagens arbetsmarknadspolitik?

Rapporten visar också att en höjd lägstalön ofta ger ökad sysselsättning i mer högproduktiva grupper av arbetare, och att arbetsgivare kan välja att anpassa sig till höjd lägstalön på andra sätt än enbart genom att minska efterfrågan på arbetskraft. Lägstalönen ser därmed alltså ut att kunna fylla en näringspolitisk funktion och ha betydelse för att öka produktiviteten både i enskilda sektorer och i ekonomin som helhet. Särskilt verkar detta vara fallet när en höjd lägstalön kombineras med ambitiös omställningspolitik och en välfungerande partsmodell – även detta två viktiga aspekter av den nordiska modellen.

Att lägstalönen i samtliga nordiska länder utom Island är relativt hög, och att nordisk detaljhandel verkar vara bland den mest produktiva i Europa, ligger i linje med (om än inte bevisar) detta resonemang. Det ger anledning att tro att det kan vara ekonomiskt hållbart att inte konkurrera med lägre löner på de allt mer globaliserade marknaderna, utan med högre kunskap samt bättre teknologi och organisation. Men återigen blir den viktiga frågan hur Sverige klarar sig idag. Hur väl fungerar omställningsförmågan när ersättningsnivåerna i a-kassan urholkas? Hur påverkar den allt mer ojämlika svenska skolan förmågan att sprida produktiviteten jämnt i samhället? Vad behöver Sverige göra för att fortsätta stå sig i den globala konkurrensen?

Att en tjänstesektor som detaljhandeln kan konkurrera med annat än enbart låga löner, och att sänkt lägstalön inte är en kraftfull sysselsättnings- och arbetslöshetsåtgärd, är viktiga slutsatser, eftersom en relativt hög lägstalön även fyller socialpolitiska funktioner. Bland annat bidrar den till att undvika utbredning av extrema låglönejobb och arbetande fattiga, i synnerhet i arbetsintensiva branscher där priskonkurrensen är stor, så som detaljhandeln. I svensk detaljhandel är både kvinnor och unga överrepresenterade, varför lägstalönen får särskilt stor betydelse för dessa två gruppers levnadsvillkor och ekonomiska självständighet.

Mycket verkar sammantaget tala för att en hög lägstalön lönar sig, eftersom den i kombination med institutioner som är centrala delar av den nordiska modellen har betydelse för ett samhälles sociala såväl som ekonomiska hållbarhet. Detta lämnar oss med några viktiga frågor: uppfyller Sverige de nödvändiga kriterierna idag? Är Sverige kanske på väg någon ananstans? Och framförallt, vilket samhälle vill vi ha?

Referenser

Berge, Agneta (2013), *Hög lägsta lön lönar sig. Lägsta löns betydelse för ett ekonomiskt och socialt hållbart samhälle*. Handelsanställdas förbund.

BLS (2011), *A Profile of the Working Poor*, 2009. U.S. Department of Labor, U.S. Bureau of Labor Statistics, Report 1027.

Ceder, Peter (2012), *Höga lägsta löner slår ut jobb*. Svenskt Näringsliv.

Jonsson, Jan O., Carina Mood och Erik Bihagen (2010), Fattigdomens förändring, utbredning och dynamik. I *Social rapport 2010*, Socialstyrelsen.

Kreicbergs, Johan (2012), *Minimilönerna och servicesektorn*. Svenskt Näringsliv.

Lindgren, Björn och Johan Kreicbergs (2012), *Höjda minimilöner. För eller emot ungdomar?* Svenskt Näringsliv.

McLaughlin, Colm (2007), *The productivity-enhancing impact of the minimum wage: lessons from Denmark, New Zealand and Ireland*. Center for Business Research, University of Cambridge, Working Paper No. 342

Neumark, David och William Wascher (2004), Minimum Wages, Labor Market Institutions, and Youth Employment: A Cross-National Analysis. *Industrial and Labor Relations Review*, Vol. 57, No. 2 (Jan., 2004), s. 223-248.

Neumark, David och William Wascher (2006), *Minimum Wages and Employment: A Review of Evidence From the New Minimum Wage Research*. NBER Working Paper No. 12663.

OECD (2012), *OECD Economic Surveys Sweden Overview*.

Schmitt, John (2013), *Why Does the Minimum Wage Have No Discernible Effect on Employment?* Center for Policy and Economic Research (CEPR).

Skedinger, Per (2002), *Minimum wages and employment in Swedish hotels and restaurants*. IFAU Working Paper 2002:18.

Skedinger, Per (2011), *Effects of Increasing Minimum Wages on Employment and Hours: Evidence from Sweden's retail Sector*. IFN Working Paper No. 869, 2011.

Widerstedt, Barbro, Fredrik Bergström, Jonas Arnberg, Malin Blank och Michael Cronholm (2006), *Detaljhandeln och produktivitetstillväxten. Produktivitetstillväxning inom svensk detaljhandel 1993-2004*. ITPS A2006:002.

Datakällor

Bureau of Labor Statistics (BLS), Occupational Employment and Wages, May 2010

Eurostat, Labor Force Survey

Eurostat, Minimum Wages

Eurostat, Structure of Earnings Survey 2010

Handelsfacket (Da., Fi., Is., No., Sv.)

OECD, Labour market statistics: Labour force statistics by sex and age: indicators, OECD Employment and Labour Market Statistics (database)

Partsgemensam lönestatistik för arbetare inom detaljhandeln (avtal 100)

Statistiska Centralbyrån (SCB), Arbetskraftsundersökningen (AKU), februari 2013

Statistiska Centralbyrån (SCB), Lönestrukturstatistik, september 2012 och januari 2013

Nu når du
Handels Direkt
på 0771-666 444

Hos Handels Direkt får du personlig rådgivning i frågor som rör ditt medlemskap, jobbet och arbetslivet. Det kan vara allt från anställningsvillkor, löner, arbetsmiljön, rättigheter och medlemsförmåner till frågor om din medlemsavgift.

Du når Handels Direkt alla vardagar 8-18 på 0771-666 444, oavsett var du bor.

Handelsanställdas förbund